

Mengele komt eraan

‘En de zeven engelen, die de zeven bazuinen hadden, bereidden zich om te bazuinen. En de eerste enge heeft gebazuind, en er is geworden hagel en vuur gemengd met bloed, en zij zijn op de aarde geworpen...’

Openbaring 6: 6-7

We moesten uit de treinwagon op een laadplatform stappen – de transporten kwamen meestal 's nachts in Auschwitz aan – en al meteen werden de vrouwen gescheiden van de mannen. Iedereen werd voortgejaagd door SS'ers. Verderop brandden meerdere grote vuren. Het zijn zeker kleren die om hygiënische redenen verbrand worden, dachten we toen bij het zien van de verbrandingsovens. Het was behoorlijk donker op het laadplatform, in het grote tumult raakte je je familieleden gemakkelijk kwijt, alles ging razendsnel, en we werden constant verder vooruit gedreven. Na een paar minuten bleef de stoet bij een verlichte plaats staan. Daar zat een jonge, hoge SS-officier, elegant en netjes gekleed. Het was een aantrekkelijke man, met donkere, voor zich uit starende ogen en samengeknepen lippen; hij zat stram in de houding en dirigeerde met zijn wijsvinger de aangekomenen naar rechts, of naar links – de meeste naar links. Ik werd met een klein groepje naar rechts gestuurd, onze weg leidde naar de wasplaats; we verloren de anderen uit het oog. Zo verliep de aankomst. We wisten niet dat dr. Mengele, de jonge SS'er die er zo verveeld bij had gezeten, met zijn wijsvinger de kandidaten voor de gaskamers naar links had gestuurd.

In de concentratiekampen werd het uit de weg ruimen van gevangenen overgelaten aan de SS-artsen. Hun taak was beperkt tot twee zaken: ten eerste de onmiddellijke vernietiging van het overgrote deel van de nieuw-aangekomenen, met name kinderen en ouderen, zwangere vrouwen en zieken; daartoe dienden de gaskamers en verbrandingsovens in de laatste jaren van het concentratiekampwezen in de technisch uitgebouwde kampen. Ten tweede bestond het medisch handelen van deze SS-officieren uit de verdere uitroeiing van diegenen die door de eerste schifting heen waren gekomen. Dit tweede vernietigingssysteem binnen het kamp was eveneens opgebouwd uit twee componenten: de slechte levensomstandigheden door het ontbreken van voldoende voedsel en kleding, en de onderlinge strijd om het bestaan tussen de gevangenen zelf.

De hachelijke levensomstandigheden hebben op zichzelf al het ontstaan van een strijdtoneel in de hand gewerkt. Die strijd werd van de kant van de SS'ers niet alleen op geen enkele manier ingeperkt, maar zeer beslist ondersteund, in het beste geval werd die welwillend geduld. In het kamp heerste er binnen de omheining van elektrisch geladen prikkeldraad de

grootst mogelijke sociale ongelijkheid. Weliswaar was iedere gevangene voor de SS'ers niet meer – eerder minder – dan een stuk slachtvee, onder elkaar bestond er een geraffineerd uitgewerkte hiërarchie, waarin de mensen aan de top voortdurend wisselden. Er bestonden functies binnen de kampen, zoals die van Lagerälteste, die je niet alleen een bijna onbeperkte macht gaven, maar bovendien nog uitstekend eten, elegante kleding – in bepaalde gevallen naar eigen wens vervaardigd –, alcohol en vrouwen. Zolang de SS'ers niet ontevreden waren, het kamp niet ontbonden werd en de intriges van de kant van andere gevangenen geen succes hadden, behielden ze die functie. Vergelijkbaar met de functie van Lagerälteste was die van de Kapo's (afkorting voor kameraadschappelijke politie!). Zij waren meestal bewapend met stokken. Ze vormden de steunpilaren voor de orde binnen het kamp, de SS'ers maakten vooral van hun diensten gebruik bij het samenstellen van de transporten voor de gaskamers en voor andere kampen. Mensen die al langere tijd gevangen zaten, vertelden dat de macht van de Kapo's vroeger nog veel groter was, in de tijd dat ze per dag nog evenveel porties levensmiddelen konden krijgen als ze gevangenen hadden doodgeslagen. Daarnaast bestond er aan 'staatspersoneel': de Lagerschreiber en de Blockschreiber, 'schrijvers' die voornamelijk optraden tijdens het appel, het tweemaal daags tellen van de gevangenen; het keuken-personeel, dat eten in overvloed zou hebben gehad, ware het niet dat hun eetlust door de tienurige werkdag in de hete dampen verpest was; degenen die in het magazijn werkten, die de mooiste kleren droegen en die ook konden ruilen voor levensmiddelen; daar kwamen dan nog de functies in de zogenaamde ziekenafdeling bij, die pas in het laatste jaar van de oorlog werd opgericht en diende als laatste tussenstation van zieke en zwakke gevangenen op weg naar de gaskamers.

De grootste en bijna enige kans om te overleven was het veroveren van een van die posities. De meerderheid van de gevangenen streefde uit alle macht, met list en uithoudingsvermogen, naar zo'n functie. De meerderheid van de gevangenen – want degenen die daarvoor te zwak waren, of daar uit morele gronden niet toe in staat waren, leefden meestal niet meer. Ook in dit opzicht waren er natuurlijk enkele uitzonderingen, zeldzaam als ze waren – zo had je dr. Heller uit Berlijn, die zijn machtspositie 'misbruikte' om andere gevangenen te redden. Er waren verschillende soorten uitzonderingen. Op Grote Verzoendag zag ik in het kamp joodse jongens uit Roethenië die aan het vasten waren. Bij hoge uitzondering mochten zij in het kamp nog religieuze voorschriften naleven. Ook waren er in het kamp groepen Russen, Polen en communisten die een zekere innerlijke structuur hadden behouden, weliswaar hoofdzakelijk in het belang van de eigen groep. Ik ontmoette in het kamp een Hongaarse journalist, hij heette Von Barankay, die veel moeite deed om een jongen met suikerziekte te redden van alle levensgevaaren, en die verklaarde dat dat voor hem een moeilijke maar des te mooiere taak was. Menigeen hechtte zich aan mooie, zachtaardige jongens en omringde hen met

veel liefde en zorg. Soms probeerde men uit ijdelheid of berekening mensen van naam te redden. Dat leidde hier en daar tot eigenaardige situaties, zoals in het geval van een niet echt bekende voormalig volksvertegenwoordiger van Hongarije, Fabian genaamd, die zich tegenover de andere gevangenen voordeed als minister, met veel geklaag en duistere praktijken belangrijke functies binnen het kamp wist te bemachtigen en uitgroeide tot een van de onaangenaamste en gemeenste kampfunctionarissen.

De SS'ers leidden het kamp voornamelijk van buiten de poorten en begaven zich nauwelijks op het werkelijke kampterrein. Een uitzondering hierop was een van de SS-artsen, een voormalig student bij de beroemde hoogleraar Epstein aan de Duitse universiteit te Praag. Hij kwam dagelijks in het kamp en liet zich persoonlijk onderrichten in de kindergeneeskunde door Epstein, die hij hier benoemd had tot gevangenisleider van de ziekenafdeling – een voorkeurspositie waar hij flink 'misbruik' van maakte.